

Mészáros Zsolt

Egy tusos üveg meséi (1909) – Tichy Gyula grafikai albuma¹

Tichy Gyula (1879–1920) önéletrajzi szótárában az általa egyébként nagyra tartott német művész, Max Klinger rajzciklusa kapcsán elmélkedett arról, hogy a programszerűség inkább gátolja, semmint elősegíti az alkotást:

A ciklus tehát veszedelmes műfaj. Selejtességre, tömegprodukcióna csábít. Szédületes arányokat rajzol az ember maga elé, de nem képes kitölteni, mert irtóztató munka, programszerűség és kötöttség megakadályozzák az igazi lendületet, elmélyedést. Ciklusnak csak úgy van értelme, ha a művész szabadon alkot, csak a méret egyformasága sorakoztatja a rajzokat egy albumba egymás mellé.²

Visszaemlékezésében többször hangsúlyozta, hogy a korabeli kritikusok (vagy akár a mai nézők) logikusnak tűnő előfeltevése ellenére, csak utólag rendezte rajzait csoportokba. Volt, amikor konkrét szövegből indult ki, volt, amikor több irodalmi mű inspirálta egy-egy grafikai sorozat megszületését. A ciklusokat elkezdte, majd félbehagyta, később folytatta, változatokat készített, áttette más méretbe, más technikába, más papírra. Alkotói gyakorlata arra világít rá, hogy sorozatai nem előre megtervezett, tudatosan végigvitt és lezárt egységek, hanem laza, folyamatosan alakuló képhálózatok, amelyek felhőszerűen rendeződnek egy-egy tematikai kristályosodási pont köré.

Az önéletrajzi szótár alapján könnyen át lehet venni Tichy Gyula képsorozatait. *Hét főbűn* (1903): velencei tanulmányútja alatt keletkezett tollrajzok. Közülük kettő a Nemzeti Szalon 1903-as őszi kiállításán szerepelt. *Énekek éneke* (1905, 1908): „*Adnék neked drága fűvel megcsinált bort...*” és „*Én Sáronnak rózsája vagyok*” című tollrajzokat a Nemzeti Szalon 1905-ös őszi kiállításán mutatta be, ahol mindkét kompozíció elkelt. 1908-ból ismeretes a sorozathoz készített

1 A tanulmány megírásához nyújtott segítségért köszönet Rieder Gábornak és a Kieselbach Galériának.

2 TICHY Gyula, *Önéletrajzi szótár*, 41. Élete vége felé, 1918–1919-ben írta sajátos formájú visszaemlékezéseit, amelyet ő maga önéletrajzi szótárként határozott meg (én is így hivatkozom rá tanulmányomban). Szócikkekbe szedte életének és pályájának meghatározó alakjait, mozzanatait, helyszíneit, személyes és művészeti élményeit, alkotói törekvéseit, amelyek nagyjából ábécé sorrendben követik egymást. A memoárt a rozsnyói Bányászati Múzeum (Banické múzeum v Rožňave) őrzi.

linóleummetszésű címlap-terve, amelyből a Magyar Képzőművészeti Egyetem őriz egy példányt. A Tichy Gyula pályáját és művészetét átfogó első írás szerzője, a KÉVE (Képzőművészek és Iparművészek Egyesülete) titkára és periodikájának szerkesztője, Szablya János ezt a sorozatot összekötő kapocsnak tekintette a *Hét főbűn* és az *Egy tusos üveg meséi* között.³ *Kuruc-rajzok* (1907): a dürieri hagyományokat idéző tuskompozíciók csatatéren vagy kocsmában ábrázolnak magyar vitézeket, legtöbbször csontvázak társaságában. *Éva evangéliuma* (1906–1907, 1916–1917): a tollrajz-ciklus ötlete ifjúkori plátói szerelmének halálhírére fogant meg benne 1906 elején, amikor rozsnnyói otthonában ízületi betegségéből lábadozott. Rá jellemző módon több művet és szerzőt nevezett meg ihlető forrásként: Dante, Flammarion, *Biblia*, apokrifek és Zichy Mihály illusztrációi. *Apokalipszis* (1906–1908, 1916–1918): eredetileg fametszetbe tervezte, de a megfelelő technikai felszerelés és ismeretek hiánya ezt nem tette lehetővé, viszont születtek toll- és akvarell-vázlatok. Közülük az egyikből 1908-ban linóleummetszetet készített. 1916-tól tért vissza a témához, az ekkor megvalósult tollrajzokról így írt Tichy: „az Apokalipszis legmisztikusabb, legtitokzatosabb sorainak hasonló szellemben felfogott transzpozíciói. Titokzatosak, mint maga az apokalipszis és – és nekem érthető, és azok minden műértő számára, akik a finom hatásokat kedvelik.”⁴ Első és máig egyetlen monográfiája Foltin Brunó az 1910-es évekből még egy sorozatot említ, amit ő a *Tudós* címmel lát el.⁵ Kétségkívül ebben az időben a tudós több rajzának hőse, viszont ilyen külön műcsoportról vagy ehhez az alakhoz kapcsolódó ciklusteremtő szándékról nem találtunk konkrét utalást Tichy visszaemlékezéseiben, így helyesebben járunk el, ha nem soroljuk sorozataihoz; inkább akkoriban jelentkező új témaként értelmezzük. Nyomatásban egyedül az *Egy tusos üveg meséi* (1909) című rajzalbuma látott napvilágot. Utolsó sorozatát pedig az I. világháború alatt kezdte meg, amelynek a *Jóslat* címet adta. Jelen tanulmányomban – a szűk keretektől adódóan – az *Egy tusos üveg meséit* (1909) veszem közelebről szemügyre.

A grafikusok új megjelenési formáját jelentették a piacra szánt grafikai lapokból álló albumok a 19. század végén. Egyrészt műkereskedők próbálkoztak ezzel a műfajjal, például az 1890-es évek végén Párizsban Ambroise Vollard, és az ő kezdeményezésének mintájára nálunk, 1903–1904-ben a Könyves Kálmán Magyar Műkiadó Rt. kínált eladásra litográfiai sorozatokat. Másrészt a grafikusok saját kiadásban jelentették meg egy-egy témára felfűzött mappáikat. Magyarországon ez utóbbi kategóriában elsőnek Olgyai Viktor jelentkezett *Tél* (1897) című, tíz rézkarcot tartalmazó albumával.⁶ Az ilyen típusú kiadványok anyagilag kevésbé bizonyultak sikeres vállalkozásoknak, mindazonáltal egy szűk műértői réteg számára becses értéket képviseltek:

- 3 SZABLYA János: *Tichy Gyula = A KÉVE Könyve VI.*, szerk. Uő, Bp., „Kéve” Művészegyesület, 1914, oldalszám nélkül.
- 4 TICHY, *Önéletrajzi szótár*, i. m., 2. A KÉVE 11. kiállításán szerepelt az *Apokalipszis*-sorozat, amelyről Bálint Aladár így írt: „Tichy Gyula fantáziája szárnyaló erőre kapott az apokalipszis döbbenetes jeleneteinek realizálásában. Nem halmoz részletet részletre, hogy az írott betűt elevenné, láthatóvá tegye, egy-egy hatalmas figura tölti be a tér legnagyobb részét. Csupán néhány vonással jelzi az akciót, a mozgó alakok testiségét, környezetükkel való kapcsolatát. Tichy a témának megfelelő biblikus egyszerűséggel, súllyal oldotta meg feladatát.” BÁLINT Aladár: *A KÉVE XI-ik kiállítása*, Nyugat, 1918/23, 761.
- 5 FOLTIN Brunó, *Tichy Gyula (1879–1920) festő pályája*, Művészettörténeti Értesítő, 1982/4, 299.
- 6 A grafikai mappák műfajáról és műkereskedelmi forgalmáról bővebben FÖLDI Eszter, *A képzőművészet mostoha gyermeke. A magyar művészgrafika kezdetei 1890–1914*, Bp., L'Harmattan, Magyar Nemzeti Galéria, Könyvpont,

Tichy Gyula: Egy tusos üveg meséi – Belső címlap

A grafika lelkes hívei nem is elégszenek meg avval, hogy pl. nagyobb méretű lapokat bekereteztetnek és fali díszül használnak, hanem tovább mennek és mint ú.n. „mappa-gyűjtők” kollektciókat létesítenek. A mappát aztán az egyedüllét csendes óráiban, vagy bizalmas ismerősök körében előveszik és újból meg újból végig élvezik a művész munkáját abban a lelki állapotban, mintha csak egy szimfóniát hallgatnának végig.⁷

Kozma Lajos *Utolsó ábrándok – Melódiák* (1908) és Sassy Attila *Ópium-álmok* (1909) után Tichy Gyula *Egy tusos üveg meséi* (1909) című grafikai albuma is tollrajzok után készült cinkográfia

2013, 51–53, 103–104.

⁷ A Szent-György-Céh Magyar Amatőrök és Gyűjtők Egyesülete kiállítása magyar grafikus művészek műveiből, A Gyűjtő, 1915/1–3, 30.

formájában jelent meg. Ez a fotómechanikai sokszorosító eljárás pénzkímélő, de elegáns megoldásnak számított a korban.⁸ A választott technika arra enged következtetni, hogy a szélesebb közönség előtti bemutatkozás, a művészetük megismertetése és propagálása lebeghetett fiatal készítőik szeme előtt. A szélesebb közönség azonban nem jelenthetett népes tábort, elsősorban a szakmai közeget és a művészet iránt érdeklődők szűk csoportját takarta. Vagyis némi anyagi haszon reménye mellett ezek a típusú kiadványok egyfajta „grafikai névjegyül” szolgáltak alkotóik számára. (A *grafikai* jelző ebben az esetben nem a technikai virtuozitást, hanem a rajzoló tehetséget és fantáziát jelöli.) A művészek albumaikat saját költségükön, limitált példányszámban jelentették meg, a grafikusokkal egykorú fiatal művészeti írók által jegyzett kísérő szövegekkel.⁹

Tichy Lyka Károlynak 1909. november 14-én írt leveléből kiderül, hogy eredetileg őt – mint a rangos *Művészet* folyóirat szerkesztőjét – kérte fel az előszó megírására, de a nyomda Tichy tudta nélkül idő előtt belefogott a nyomásba.¹⁰ A váratlan gyorsaság a nyomda költözésével állhatott összefüggésben, amit épp novemberben bonyolítottak le. Tichy arra kérte a szerkesztőt, bár azt ígérte neki korábban, hogy szívesen vár két hétig a szövegre, a megváltozott körülmények miatt ezt mégsem teheti. Ezért, ha időközben megírta volna Lyka, akkor küldje haladéktalanul a nyomdába, ha pedig nem, arról is értesítse őt postafordultával. Ha az utóbbi eset állna fenn, megfogadja Lyka eredeti tanácsát, és az albumot előszó nélkül jelenteti meg. Végül egy harmadik verzió valósult meg, ugyanis Bálint Aladár bevezetője került az *Egy tusos üveg meséi* elejére. Ő a *Nyugat* és a *Népszava* kritikusként kiemelt figyelmet fordított a grafikára, illetve rendszeresen kitért bírállataiban Tichy képeire, sőt később ő búcsúztatta az elhunyt alkotót a *Népszava* hasábjain. Valószínű, Tichy Erdei Viktor tanácsára kérte fel Bálintot, amit nem bánt meg. „Bálint előszava megérkezik. Végre egy megértő ember! Erdeire hálásan gondolok” – írta feljegyzéseiben.¹¹

„És elindult a Kéz. Alig egy tenyérnyi az a fehér sík, melyet befut, és mögötte uj csodák erdeje, egész világ” – írta Bálint Aladár az *Egy tusos üveg meséi* előszavában. Ez a részlet a belső címlapképhez kapcsolódik, ami a vonal szellemi eredetének allegóriájaként a grafikára vonatkozó népszerű korabeli elgondolást tükrözte. A psziché automatikus működésével összekötött vonalrajz divatos elképzelésnek számított a századfordulón. Tichy tanára, Olgyai Viktor írta pár évvel korábban, hogy nem „annyira a kéz teremti meg őt [ti. a vonalat], mint inkább a művész ihletett fantáziájának ízlése, lelkének érzékenysége.”¹² Ahogy Alexander Bernát, az esztétikával, pszichológiával és irodalommal foglalkozó filozófus professzor írta a vonalról szóló 1909-es értekezésében: „a kéznek csak követnie

8 Földi Eszter vélekedése szerint, a cinkográfiát a könyvnyomdai sokszorosítás nemes technikájának tarthatták a szakmabeliek, mivel Olgyai is tanította grafikai szaktanfolyamán. FÖLDI, i. m., 121.

9 Kozma 300 számozott, Sassy 250 számozott és 50 számozatlan, Tichy 25 számozott és 275 számozatlan példányt nyomtatott ki a Világosság nyomdában. A művészeti írók tekintetében – ugyanebben a sorrendben – az elsőnél Varjas Sándor, másodiknál Rónai Mihály, harmadiknál Bálint Aladár működött közre.

10 Tichy Gyula levele Lyka Károlynak, 1909. november 14., MDK-C-I-17/1781 (Lyka Károly hagyaték), MTA BTK Művészettörténeti Intézet, Adattár.

11 TICHY Gyula, *Boldog évek*, 1909. november 18., kézirat, magángyűjtemény. Ez a korábban nem ismert önéletrajzi kronológia az 1903-tól 1911-ig terjedő időszak történéseit listázza hónapokra és napokra lebontva. Utalásai alapján Tichy 1918 és 1920 között, az önéletrajzi szótárával párhuzamosan dolgozott rajta.

12 OLGYAI Viktor, *A grafikai vonalról*, *Művészet*, 1902/2, 88.

kell a gondolatot.¹³ Tichy ezen a belső címlapképen mintegy összefoglalja alkotói életművének fő jegyeit: a grafika elsődlegessége, azon belül a tussal való rajzolás (a linóleummetszetek mellett), a női alakot öltő képzelet dominanciája (ő vezeti a művész kezét), a halál közelléte (a kép jobb alsó sarkában gubbasztó keselyű), a természet (erdő és hegyek) hatalma, a fantasztikum elsőbbsége, a titkokkal teli, hieroglifákkal rovátkolt éjszakai égbolt ...

Míg az *Utolsó ábrándok – Melódiák* tizenhárom, az *Ópium-álmok* nyolc (és a belső címlap), addig az *Egy tusos üveg meséi* mintegy háromszor annyi, azaz harminchárom önálló kompozícióból áll. Ehhez járult még hozzá az album linóleummetszésű borítóképe, a belső címlap, a képek jegyzékének grafikai díszje, a könyvjegye, az ex libris, a záródísz és a nyomda jegye – mindegyik külön-külön lapon. Így összesen negyven grafikai tétel számolható össze.¹⁴ A képek jegyzéke nem tesz különbséget közöttük, hanem sorszámmal látja el az egyes darabokat. A korabeli és a későbbi elemzők szerint az album a nőiséget és az erotikát dolgozza fel, a cím inkább tematikai kötetlenséget sugall és az alkotói képzeletet állítja a középpontba. (Az más kérdés, hogy Tichy alkotói képzeletének főhősei a női alakok.) A rajzok sokfélék: tervezői munkák, művészi grafikák, könyvillusztrációk, emléklapok, antikizáló, falusi, városi, természeti színterek és a túlnyomórészt erotikus jelenetek között két vallási tárgy is feltűnik. A képek jegyzékében három műcímhez zárójelben hozzáfűzte, hogy hol jelentek meg korábban: *Haldokló tavasz* (*Magyar Iparművészet*), *Füzesben* és *Elefántcsontfaragó* (Nemzetközi grafikai kiállítás, 1909).¹⁵ Ezek a megjegyzések, a sokszínű válogatás és az album-műfajhoz képest szokatlanul nagy terjedelem afelé mutatnak, hogy az *Egy tusos üveg meséi* a művészi megmutatkozás szándékán túl grafikus portfólióként a szakmai képességek és eredmények prezentálását szolgálta. Egy fiatal grafikus – közönségnek felkínált – mesterdarabja. Mindamellett, hogy személyes vallomás szűkebb pátriájáról, példaképeiről, vonzalmairól.

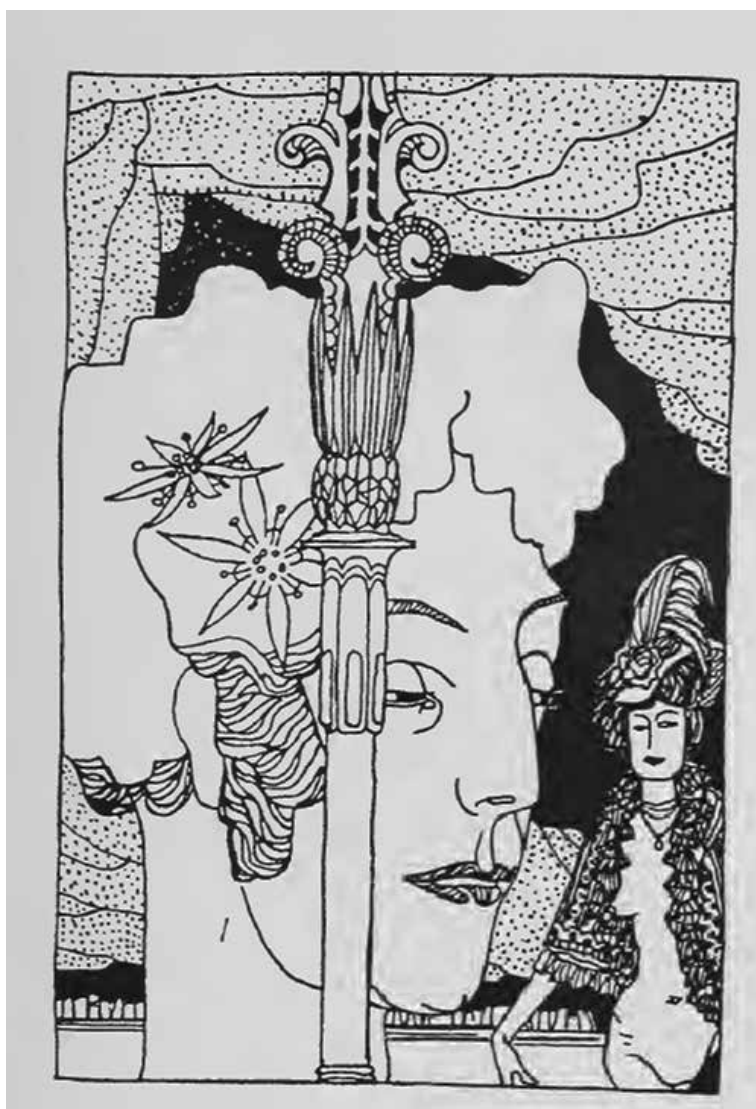
A személyességre számos motívum, téma utal az albumban. Tichy Gyula budapesti tanulmányait és rövid tanárkodását, valamint kisebb-nagyobb utazásait leszámítva Rozsnyón élt és dolgozott haláláig. 1905 decemberében került haza súlyos ízületi gyulladással, amiért fel kellett adnia a fasori evangélikus gimnázium rajzoktatói állását. Otthon hónapokig feküdt lázasan, erős fájdalokkal, majd szintén hónapokig lábadozott. Felépülése után Rozsnyón maradt, 1909. február végétől pedig az ottani evangélikus gimnáziumban tanított rajzot, kezdetben helyettesítőként, majd az év őszétől teljes állásban. Szablya Jánosnak így nyilatkozott vidéki élethelyzetéről:

Életem nagy paradoxonja: vágyódni a nagyváros hatalmas szellemi kultúrája után és mégis a vidéki magányba hermetikusan elzáródni. Tréfásan szólva, egy körzökhöz volnék hasonlatos, amelynek

13 ALEXANDER Bernát, *A vonalról. Adalék az esztétikai lélektanhoz* (1909) = *Uő, Tanulmányok II. Művészet*, Bp., Pantheon, 1924, 101. Ld. még GELLÉR Katalin, *A vonalak nyelve: vonalelméletek a századfordulón*, *Ars Hungarica*, 1994/1, 133–136.

14 Maga Tichy is negyven rajzot említett az *Egy tusos üveg meséi* kapcsán az önéletrajzi szótárában. Ld. TICHY, *Önéletrajzi szótár*, i. m., 107.

15 TICHY Gyula, *Haldokló tavasz* (linóleummetszet), *Magyar Iparművészet*, 1909/3, 111.; *Akvarellek, pasztellek és grafikai művek nemzetközi kiállítása*, Bp., Műcsarnok, 1909. február 9. – március 24.: kat. 503. (*Füzesben*), kat. 662. (*Elefántcsontfaragó*).

Tichy Gyula: Egy tusos üveg meséi – Dead white

acélsúcса Rozsnyóba van szúrva, a ceruzás vége pedig Pesten írja a magyar kultúrtörténet számára betűit, ha ugyan a feledékenység gumija ki nem törli őket.¹⁶

Tichy máskor is panaszkodott a helyi szűkös viszonyokra, de igazából otthon érezte magát Rozsnyón. 1912 nyarán Czákó Elemér, az Iparművészeti Iskola vezetője állást ajánlott neki, egyrészt örült a hírnek, másrészt idegenkedett a fővárosba költözés gondolatától, mert mint megjegyezte önéletrajzi szótárában: „A pesti run-t [rohanást] igen művészet és buzgalom ölőnek tartottam.”¹⁷

Tichy nemcsak családja, tanári állása és visszahúzódo lelkiakata, hanem a páratlan táji adottságok miatt is ragaszkodott Rozsnyóhoz. F. Mihály Ida felhívja a figyelmet a művész munkáin

16 SZABLYA, i. m.

17 TICHY, *Önéletrajzi szótár*, i. m., 9.

visszaköszönő gömöri és szepességi tájak motívumaira, a felvidéki városok jellegzetes alakjaira.¹⁸ Maga Tichy is megemlítette jegyzeteiben, hogy Rozsnyó és a környező vidék, a Nyerges-hegy és a Sajó ártere, az *Egy tusos üveg meséi* (1909) című grafikai albumának egyik fő ihlető forrásául szolgált.¹⁹ Sőt, megnevezett néhány konkrét részletet, amelyek „képi átírásai” megjelennek az egyes kompozíciókon: rozsnyói sétatér, épületek, fák (*Piou-piou, Bovaryné Rozsnyón*), otthoni lakásbelső (*Piros bársonypapucsom, Leány a kisbögővel*), Nyerges (*Asszonyölő tavasz, Szüzesség igája*) vagy Rákos-hegy (*Lányok a réten*).

Tichy írásaiban számos alkotót felsorolt nemcsak a grafika területéről, hanem más művészeti ágból is, akik ösztönzőleg hatottak rá. Erre ad példát a Michelangelónak és Rodinnek ajánlott lap (*Michel Angelo és Rodin*). A francia művész munkásságát nagyra értékelte, bár csupán reprodukciókról ismerte. Rajzai büvölték el, amiknél „egész az a felfogás, ami nálam, pedig ő szobrász, céljai mások.”²⁰ A keveset utazó Tichy az 1903-as velencei tanulmányútján kívül eredeti műveket a főváros állandó és időszakos tárlatain, a Rozsnyóhoz közeli krasznahorkaváraljai Andrassy-képtárban és barátai magángyűjteményeiben látott, de főleg reprodukciók, postai képeslapok, albumok és sajtóillusztrációk révén tájékozódott. Képzőművészeti ismereteinek gyarapításában központi szerepet játszottak a képes újságok, beleértve az olyan népszerű, családi lapokat, mint a *Vasárnapi Ujság* vagy az *Uj Idők*, amelyek rendszeresen közöltek műtárgyakról felvételeket.²¹ A francia *Illustration* című képes hetilap számaiból például – bevallása szerint – a párizsi Salon kiállítóit ismerte meg. Rajtuk kívül rendszeresen forgatott hazai és külföldi szakmai orgánumokat. Tanára, Nádler Róbert tanácsára előfizetett a *Studio* című angol művészeti havilapra, a modern grafika egyik legfontosabb fórumára. Ujjongva írta önéletrajzi szótárában: „Micsoda szenzációk, micsoda új világ tárult elém e lapokról. Önképzésemnek egyik hathatós eszköze lett a Studio, s a studiumokban elfáradva jól esett mesteri eredményekben gyönyörködni, ahova én még lihegve törtettem fel.”²² Például a *Studio*-ban olvasott „dead white” (halottfehér) kifejezés nagyon megtetszett neki, és próbálta visszaadni tollal.²³ Egyik kompozíciója ilyen címmel szerepel az *Egy tusos üveg meséi*-ben.

A társművészetek közül leginkább az irodalom ejtette rabul Tichy képzeletét. Erről a mély vonzalomról az album számos lapja tanúskodik: kortárs szerzőknek szentelt kompozíciók (*Ady Endre Magdája, Bródy Sándorhoz*), irodalmi szereplő grafikai átfogalmazása (*Bovaryné Rozsnyón*), valamint egy modern magyar elbeszéléshez, egy francia erotikus műhöz és egy orosz botrányregényhez

18 F. MIHÁLY Ida, *Bevezető = A Tichy testvérek emlékkiállítás, kiállítás-katalógus*, Bp., Magyar Nemzeti Galéria, 1979, 3.

19 TICHY, *Önéletrajzi szótár*, i. m., 106.

20 UŐ, *Boldog évek*, i. m., 1908. november 17. A bejegyzést kivágott színes Rodin-rajzreprodukció kíséri. A kép hátoldalán Bölöni György Rodinről szóló cikke olvasható.

21 Például 16 éves korában felfigyelt Walter Crane illusztrációira, amikből a *Vasárnapi Ujság* közölt válogatást az angol grafikus budapesti kiállítása alkalmából (PRÉM József: *A Walter Crane-féle kiállítás a Múcsarnokban, Vasárnapi Ujság*, 1895. október 27., 711–712.). TICHY, *Önéletrajzi szótár*, i. m., 11.

22 Uo., 66.

23 Uo., 16.

készített illusztrációi (*Lillith – Ambrus-illusztráció, Afrodizia és Timon – Pierre Louis: Aphrodite, Szanin*).²⁴

Tichy grafikai albumának korabeli sajtója vegyesnek mondható: elismerték ugyan rajztehetségét, alkotói szándékának komolyságát, de bírálták művészetének számukra kellemetlen, bizzar és nyugtalanító hatását. Az *Ujság* névtelen munkatársának recenzióját általában, mint elismerő véleményt szokták idézni, maga Tichy is „meleghangú” kritikaként értékelte a *Boldog években*, sőt önéletrajzi szótárába bemásolta a teljes szöveget. Ám, ha jobban megnézzük a cikket és a megjelenés közegét, máris más akusztikát kapnak a benne foglalt megállapítások. Az *Ujság* Tisza István miniszterelnök konzervatív liberális politikájának orgánusaként felfogatonak, külföldieskedőnek és dekadensnek bélyegezte Ady költészetét, a *Nyugatot* és az egész szecessziót. Így, amikor azt írta a szerző, hogy Tichy művészete a „hellenizmus és a japánizmus csodálatos keveréke. [...] Mintha csak Ady Endrének valamely verses enigmáját olvasná [az ember], s nem lel rá kádenciát,”²⁵ akkor azt nem dicséretnek szánta, hanem a képek bizarrságán és homályosságán gúnyolódott: nem lel rá kádenciát (rímet), vagyis nincs értelme. A szerző elítélő véleményéről nem hagy kétséget a következő szakasz sem: „A sajna, erős tehetségű festő hagymázos lázban fogant jeleneteinek főalakját, a női Szépet, jobbára rut arcokban tünteti fel.”²⁶ Bármilyen furcsa, a *Nyugat* kritikusa hasonló bírálatot fogalmazott meg, mint konzervatív kollégája, tudniillik Tichy nőalakjai nem szépek. Mindazonáltal Feleki Géza azon észrevétele találó, hogy Tichy nem aktokat (*nu*), hanem ruhától megszabadított testeket (*deshabillé*) mutat be: „A vonalak elárulják, milyen szoknya függött csípőjükön, hogyan simult a fűző keblükhöz.”²⁷ Ez azonban visszatetszést keltett a szerzőben, mivel a művészt nem az „eredendő” és „természetformálta meztelenség”, hanem az emberi (civilizációs) mesterkedés által alakított test foglalkoztatta. Feleki az „eredendő” vagy a „természetformálta” meztelenség címen egyértelműen a klasszikus nőideált, az antik szépségeszményt kérte számon a grafikuson. Érintette még a képek „szokatlan, rejtett értelmű, szimbolikus” aspektusait is, majd – pozitívrá fordítva az értékelést – élesérzékű, jószemű és igazi művésznek nevezte Tichyt.

Tichy Gyula önéletrajzi szótárában azt olvashatjuk, hogy míg Edgar Allan Poe múzsája a szesz volt, addig az övé a „luxure hypothétique”.²⁸ Mezei Ottó ezt „kétes érzékiségnek” fordítja,²⁹ de Tichy utalásaiból a „képzeletben megélt érzékiség” jelentésre lehet inkább következtetni. Gellér Katalin felhívta rá a figyelmet, hogy a magyar szecesszióban ritka a dekadens-erotikus témakör, csak Gulácsy Lajosnál, Csók Istvánnál, Vaszary Jánosnál és néhány grafikusnál jelenik meg.³⁰

24 Tichy Gyula illusztrációiról, irodalmi ihletésű képeiről bővebben MÉSZÁROS Zsolt, *Poéta piktor: Tichy Gyula (1879–1920) rajzművészete és az irodalom viszonya = Az első budapesti illusztrációs fesztivál – konferencia kötet*, megjelenés alatt. A kor illusztrációiról bővebben GELLÉR Katalin, *A szecessziós könyvillusztráció Magyarországon (1895–1925)*, Miskolc, Miskolci Galéria, 1997 (A magyar sokszorosított grafika száz éve I).

25 (-): *Egy tusos üveg meséi*, Az *Ujság*, 1909. december 14., 15.

26 Uo.

27 FELEKI Géza, *Egy tusos üveg meséi*, *Nyugat*, 1910/1, 78.

28 TICHY, Önéletrajzi szótár, i. m., 73.

29 MEZEI Ottó, *Tichy Gyula rejtélyes művészete*, *Művészet*, 1986/11–12, 21.

30 GELLÉR Katalin, *Romantikus elemek a századforduló magyar festészetében és grafikájában*, *Ars Hungarica*, 1987/1, 98.

Tichy Gyula: Egy tusos üveg meséi – Lányok a réten

Ehhez a szűk klubhoz tartozik Tichy Gyula, állandó főszereplőivel, a női alakokkal. Az album kompozíciójában is úriasszonyok, parasztlányok, cselédek, valamint irodalmi, mitológiai és bibliai ihletésű figurák tűnnek fel, illetve Tichy előszeretettel rendezett párokba városi és falusi, felöltözött és meztelen nőket. Továbbá a grafikákon tetten érhető a női öltözködés, illetve a női test és a ruha viszonya iránti érdeklődése. Kedvtelve időzött a toalettek részletein, precízen rögzítve a divat változásait. Például az *Asszonyölő tavasz* című rajzon látható csipkeköpenyről feljegyezte, hogy 1907–1908-ban volt divatban.³¹ Nem a divatmagazinba illő aprólékos visszaadásra, hanem a grafikai jellegzetességekre, a forma, a fazon, a mintázat vagy a sziluett megragadására törekedett. Az aktok erotikus kisugárzását pedig felerősítik a testen maradt, fétisszerű kiegészítők, a harisnya, a cipő, a fejkendő, a boa vagy az ékszerek látványa, amik Feleki szavaival „a test födetlen részének életintenzitását fokozzák.”³² A *Nyugat* kritikusanak másik észrevétele az *Egy tusos üveg meséi* nőalakjai által közvetített testélményt érinti, ami már-már zavarba hozta a szerzőt: „Vannak rajzok, amelyekből kiérzik a levetkőztetett nő jólérése. A simogató levegő, minden testpórus

31 TICHY, *Önéletrajzi szótár*, i. m.

32 FELEKI, i. m., 78.

szabad lélegzése szokatlan öröm, nem természetes állapot.”³³ Ez a mozzanat radikálisnak, ha nem egyenesen riasztónak tűnhetett a közvélekedés számára (Feleki is úgy fogalmaz, hogy „nem természetes állapot”), hiszen a korban orvosok, papok és bölcsészek egybehangzóan kétségbe vonták a női élvezet és szexualitás létjogosultságát, sőt létét, egyedül a testi passzivitást és tudatlanságot találva illőnek természetéhez és erkölcséhez.³⁴ Az *Ujság* névtelen kritikusa szintén elítélte a grafikai albumban megnyilatkozó érzéki örömet: „Valójában pedig mindez nem egyéb, mint annak a bizonyos Bakszagnak elterjedése, a hazug nemi felvilágosításnak illusztrációja. Összegezve: rajongó fakir az új Ige szolgálatában, a Szaninból s a berlini Schönheitsabend meztelen előadásaiból kiindult Tan hirdetője.”³⁵

A *Magyar Iparművészet* munkatársa az *Egy tusos üveg meséi* kapcsán főként a szöveg nélküli grafikai album típusáról elmélkedett. Úgy látta, hogy a grafikusoknak van mondanivalója, viszont ez kevésbé érdekli a közönséget. A közömbösségért a művészeket is hibáztatta, mert az egyéni fantáziájuk kifejezésére törekednek ahelyett, hogy a befogadhatóságra vagy a terjesztésre ügyelnének, így albumaik nem lépnek túl a szűk baráti körön. Kozmához és Sassyhoz sorolta Tichyt, akinek „saját felizgatott képzelme nem mindenki számára ad érthető és élvezhető képet.”³⁶ A *Művészet* kritikusa pedig „spekulatív rajzoló”-nak nevezte az *Egy tusos üveg meséi* alkotóját. Véleménye szerint a képek keresettek, irodalmiasak, így nélkülözik a közvetlenséget, a zsigeri erőt, a „rajzenergiát.”³⁷

Nézve a tanácstalan vagy éppen értetlen kritikákat, jogosan merül fel a kérdés, hogy mennyi kelt el az *Egy tusos üveg meséiből*? Kétfajta kiadás közül lehetett választani: 15 koronáért számozva, merített papíron, illetve 8 koronáért számozatlanul, famentes papíron, színes borítékban.³⁸ Önéletrajzi szótárának végén Tichy elkezdte összegyűjteni az előfizetőket és azokat, akiknek tiszteletpéldányt küldött belőle. A lista nem teljes, de tanulságos végigböngészni a neveket. A megajándékozottak köréhez kollégák, kritikusok, írók, művészettörténészek és szerkesztők tartoztak (pl. Ambrus Zoltán, Felvinczi Takács Zoltán, Györgyi Kálmán, Kozma Lajos, Meller Simon, Olgay Viktor).³⁹ Egyesek

33 Uo. Bálint Aladár úgy készítette fel a *Nyugat*-recenzióra váró Tichyt, hogy Feleki „egészen hideg ember”, Tichy viszont kellemesen meglepődött a cikken: „...oly helyesen ír, hogy örömem van benne, belém lát, az »intenzív jóérzést« kéri a rajzokból, s ebbe igaza van.” TICHY, *Boldog évek*, i. m., 1910. március 25.

34 A női szexualitás korabeli orvosi irodalmáról ld. HORVÁTH Annamária, HORVÁTH Gergő, MÉSZÁROS Zsolt, *Erogén-zónák a magyar irodalomban. Az erotika közvetítő közegei a 19. század végén és a 20. század elején = No Kredit Szabadegyetem – A Könyv*, szerk. SÁNTHA Gábor, SÓS Dóra, VARGA Júlia, Bp., Attention, 2014, 145–158.

35 (-), i. m.

36 Sz.G., *Tichy Gyula*, Magyar Iparművészet, 1909/9, 366.

37 d.i. [Dömötör István], *Egy tusos üveg meséi*, Művészet, 1910/2, 92.

38 Az *Egy tusos üveg meséi* előjegyzési felhívása, Pester Lloyd, 1909. december 8. (reggel), 10. *Egy tusos üveg meséi* előfizetési brosúrája, magángyűjtemény.

39 A következő embereknek adott tiszteletpéldányt: Czákó Elemér, Nádler Róbert, Gyulay László, Havranek Ferenc, Mihalik Gyula, Várdai Szilárd, Körösfői-Kriesch Aladár, Szablya-Frischauf Ferenc, Lesskó Béla, Battlay Geyza, Györgyi Kálmán, Komáromi-Kacz Endre, Bálint Aladár, Lázár Béla, Rózsa Miklós, Ambrus Zoltán, Szabó Endre, Székely Andor, Kozma Lajos, Málnai Béla, KÉVE, Erdei Viktor, Varjas Sándor, Hangay Sándor, Hladovszky Valér, Simay Imre, Sassy Attila, Büky György, Ács Lipót, Zempléni Árpád, Bodor Aladár, Rónai János, Rozsnyay Kálmán. Luxuspéldányokat küldött Felvinczi Takács Zoltánnak (10. sz.), Olgay Viktornak (11. sz.) és Meller Simonnak (9. sz.). TICHY, *Önéletrajzi szótár*, i. m.

csere útján jutottak hozzá, például Lázár Béla egy könyvét, Sassy az Ópium-álmokat ajánlotta fel érte.⁴⁰ De a vásárlók kiléte sem kevésbé érdekes, annál is inkább, mert azt jelzik, hogy a szűk baráti és szakmai körön kívül még hová jutott el az album. Köztük találjuk a Tichy-tanítványt, Bene Lajost, a beszercebányai polgármestert, Csesznák Gyulát és a szentesi fényképészt, Fridrich Jánost is. Kevés fogyott az albumból: 1911 májusában még lehetett belőle rendelni a Hangay Sándor által szerkesztett *Móka* című élclap kiadóhivatalában, illetve az önéletrajzi szótár szerint 1918–1919-ben százötven példány volt Tichynél.⁴¹

Összefoglalás

Az *Egy tusos üveg meséi* volt Tichy Gyula első és egyetlen nyomtatásban megjelent rajzalbuma.⁴² Az egyes képcímekhez fűzött megjegyzések, a sokszínű válogatás és az album-műfajhoz képest szokatlanul nagy terjedelem afelé mutatnak, hogy az *Egy tusos üveg meséi* a művészi megmutatkozás szándékán túl, grafikus portfólióként a szakmai képességek és eredmények prezentálását is szolgálta. Egy fiatal grafikus – közönségnek felkínált – mesterdarabja. Mindamellet, hogy kompozícióinak motívumai, témái révén személyes vallomás is szűkebb pátriájáról, példaképeiről, vonzalmairól. Az album anyagának személyessége és változatossága pedig egyedinek tekinthető a kor hazai grafikai mappái között. Kritikai fogadtatása ugyanakkor vegyes volt, egyfelől méltatták Tichy tehetségét, rajztudását, másfelől bírálták műveinek erotikáját, talányos értelmét. Ez mégsem tántorította el, hogy az *Egy tusos üveg meséi* megjelenése után nem sokkal a második kiadványon gondolkodjon (ennek kapcsán a Világosság nyomdából papírmintát is rendelt), de a későbbiekben terve nem vált valóra.⁴³ Önéletrajzi szótárából tudható, hogy az első világháború alatt is foglalkoztatták további mappá- és sorozat-tervek (például a *Jóslat* című tollrajz-ciklusa), de ezek csak töredékesen tudtak megvalósulni a háborús anyagihiány és a művész halála miatt.⁴⁴

40 Uő, *Boldog évek*, i. m., 1910. március 15. és 1910. szeptember 8.

41 Uő, *Önéletrajzi szótár*, i. m., 106.

42 Uő, *Boldog évek*, i. m., 1910. május, 20.

43 Uo.

44 TICHY, *Önéletrajzi szótár*, i. m., 107.

